

## Referat från dagvattenseminarium 3 oktober 2013

### Dagvatten – en utmaning för kommunernas vattenplanering

Arrangerat av Mälarens vattenvårdsförbund, Mälardalsrådet, Vattenmyndigheten, Uppsala kommun, Uppsala Vatten och Dagvattenguiden

#### Inledning

Som inledning till seminariet hälsade två representanter från Uppsala kommun och två från ”Mälaren en sjö för miljoner” välkomna. Stefan Hanna (foto till höger), kommunalråd i Uppsala kommun, poängterade att dagvattenhantering är en stor utmaning och det gäller att bygga hållbart, samverka och hitta nya lösningar. Jenny Oltner (foto till höger), miljöstrateg på Uppsala kommun, sa att vatten är viktigt för miljön, inte minst för stadsmiljön i Uppsala. Kommunen jobbar just nu med ett vattenprogram som ett led i arbetet att höja ambitionsnivån. Susanna Hansen, från Mälarens vattenvårdsförbund, berättade att syftet med projektet ”Mälaren en sjö för miljoner” är att höja åtgärdstakten. Projektet ska stödja kommunerna i deras arbete genom att bl.a. hjälpa till att upprätta kontaktnät. Det finns fyra fokusområden för projektet: kommunal planering, jordbruk, dagvatten och VA. David Liderfelt är från och med i höst projektledare för ”Mälaren en sjö för miljoner”. Han underströk att kärnan i planeringen är att hitta bra sätt att samarbeta. David tipsade om att besöka projektets hemsida: [www.malaren.org](http://www.malaren.org). Mats Johansson, från Ecoloop, var moderator under hela seminariet.



#### Uppsalas förslag till dagvattenstrategi –en del i kommunens vattenplanering

Kristina Ekholm, planeringsingenjör på Uppsala Vatten

I Uppsala kommun har man valt att ta fram ett dagvattenprogram och en dagvattenhandbok. Dagvattenprogrammet är det samma som många brukar kalla dagvattenstrategi och ger alltså riktlinjer på en övergripande nivå. Handboken kommer att vara mer fördjupad och detaljrik.

Arbetet med dagvattenprogrammet startade år 2010 när Uppsala Vatten fick i uppdrag av kommunstyrelsen att ta fram övergripande mål för dagvattenhanteringen. En arbetsgrupp på tolv personer bildades och i början träffades de i snitt en gång per månad. Trots det tog processen fram ett färdigt förslag 1,5 år. Nu har förslaget varit ute på remiss, justerats och kommunstyrelsen kommer att ta ställning till dagvattenprogrammet under hösten. Kristina berättade att arbetet med att förstå varandras roller och hitta rätt nivå har varit lärorikt. Hon tror att ett framgångskoncept var att tidigt besluta att det skulle bli två dokument (program och handbok). Det gjorde att en del detaljfrågor kunde sparas till handboksarbetet och att det därför blev lättare att koncentrera sig på den övergripande nivån.

Dagvattenprogrammet innehåller fyra övergripande mål och så finns det ett antal strategier för hur varje mål ska nås. Ett mål att bevara vattenbalansen. Strategierna för att nå det målet är att infiltrera lokalt, efterlikna naturen och infiltrera vatten längs avrinningsvägen. Att jobba med gestaltning är en strategi för att nå målet att dagvattnet ska berika stadslandskapet.

Dagvattenhandboken är tänkt som ett levande dokument som beskriver hur Uppsala jobbar konkret med dagvattenfrågan. Handboken kommer bl.a. att innehålla en exempelsamling med inspirationsbilder på dagvattenanläggningar. Målgruppen för handboken är både intern och extern, t.ex. ska exploitörer kunna använda den.

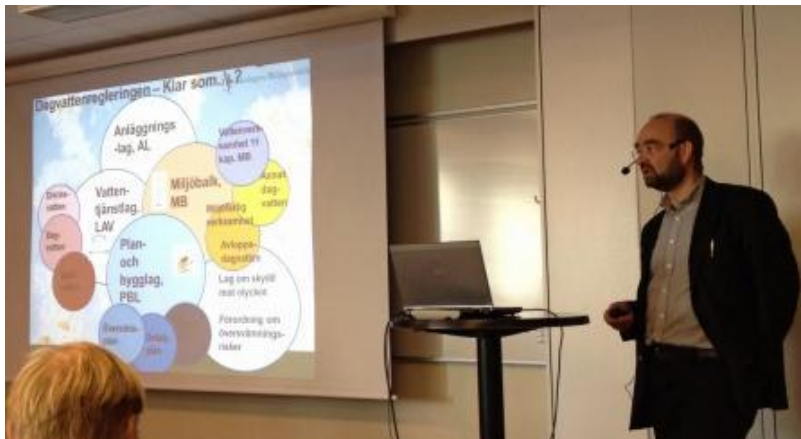
Uppsalas dagvattenprogram och handbok kommer att publiceras på kommunens och VA-bolagets hemsida när de är antagna. Kristina poängterade att när dagvattenprogrammet och handboken är klara så återstår det svårare, nämligen själva genomförandet så att verkligen blir något gjort. Kristina tycker inte att det spelar någon roll om det är kommunen eller VA-bolaget driver dagvattenfrågan, det är en stor fördel om det finns driv på båda ställena.

## Dagvatten -ingen enkel juridik

Andreas Jacobs, VA-projektör i Täby kommun och Jonas Christensen, jurist Ekolagen miljöjuridik

Andreas representerar en av de sex kommuner som ingår i samarbetet Oxunda Vattensamverkan. Det är en grupp som samverkar kring ett gemensamt ”problem” nämligen Oxundaån. För några år sedan gav gruppen i uppdrag åt en jurist att utreda vilka planbestämmelser om dagvatten som har lagligt stöd. Först sammanställdes en lista på planbestämmelser från gamla detaljplaner. Juristen fick sedan listan och gjorde en utredning. Det resulterade i en rapport, som finns på Oxunda vattensamverkans hemsida:

[www.oxunda.se](http://www.oxunda.se).



Jonas Christensen var den jurist som granskade planbestämmelserna. Jonas poängterade inledningsvis att det är många lagar som påverkar dagvatten: lagen om allmänna vattentjänster, miljöbalken, plan- och bygglagen och anläggningslagen, för att nämna några. Det finns också

ett antal EU-direktiv som påverkar dagvatten, t.ex. vattendirektivet och översvämningdirektivet. Jonas lyfte fram de många arbetsuppgifterna som är förknippade med dagvatten: någon har ansvar för att planera, någon för att avleda, rena och i vissa fall återställa. Många gånger är det oklart vem som har ansvar för vad.

Den huvudsakliga frågan som Jonas försökte besvara var om man kan använda planbestämmelser för att säkra så att miljö kvalitetsnormerna (MKN) uppfylls. Antag att en kommun vill exploatera ett område och samtidigt misstänker att exploateringen kommer leda till att belastningen på recipienten ökar så att MKN överskrids. Kan kommunen ändå gå vidare med detaljplanen och skriva planbestämmelser med så stränga villkor att man klarar MKN? För att sammanfatta Jonas föredrag och rapport så är svaret: nej. Jonas angav ett antal motiv till sitt nej.

För det första: Marken ska användas till ändamål som den är lämplig för och det ska man tänka på redan i arbetet med översiktsplan. De grundläggande förutsättningarna för hur mark och vatten ska användas finns i plan- och bygglagens (PBL) andra kapitel. I förarbetet till PBL står det att problem förknippade med en viss typ av exploatering måste gå att lösa till en rimlig kostnad. Det räcker inte med att det finns teknik för att lösa problemen.

För det andra: I 4 kapitlet i PBL står det angivet vad som får regleras med planbestämmelser. Något annat än det som finns uppräknat där går inte att reglera och det finns inga skrivningar om dagvattenanläggningar, rening av dagvatten eller flödesbegränsningar i 4 kapitlet. Boverket säger att planbestämmelser ska vara entydiga, inte mer detaljerade än nödvändigt, de ska vara genomförandeinriktade och teknisk utrustning ska normalt inte regleras.

För det tredje: Kommunen kan aldrig planera bort sitt ansvar för dagvattenhantering (och rening) enligt lagen om allmänna vattentjänster.

Slutsetsen är att man inte kan rädda MKN med planbestämmelser. Det gäller att tänka till i god tid och fördela bebyggelsen så att man klarar MKN.

Men vad kan man göra för att påverka dagvattenhanteringen i detaljplanen då? Jo, enligt Jonas kan man avsätta mark för att göra olika dagvattenlösningar, man kan föreskriva om ett visst byggmaterial t.ex. gröna tak. Man kan reglera markytans höjdläge och genomsläpplighet så att det ger positiva effekter på dagvattenhanteringen. Det är viktigt att visa i detaljplanen att dagvattenfrågan är löst. Det visade Jonas genom att berättade om två rättsfall där mark- och miljööverdomstolen nyligen beslutat att häva två detaljplaner på grund av att kommunen inte hade löst dagvattenfrågan på ett tillfredställande sätt.

Som avslutning på föredraget fick Andreas ordet igen och sa att hans slutsatser, som tjänsteman, var att det viktigt att hålla sig till lagen. Det gäller att försöka bestämma så mycket som möjligt i detaljplanerna och sedan får vi nog vänja oss vid att det inte går att exploatera alla områden.

## Dagvatten i Sigtunas vattenplanering

Katarina Forslöv, Sigtuna kommun

Katarina började med att förklara bakgrunden till det vattenplaneringsarbete kopplat till exploateringsområden som kommunen jobbat intensivt med under senaste året. Det hela kretsar kring Verkaån, som är en vattenförekomst med god status. Ån rinner genom ett område där det pågår stora exploateringar. Det byggs industriområden och Sigtuna kommun jobbar med flera detaljplaner som innebär ytterligare utbyggnad. De nya detaljplaneområdena avvattnar naturligt till ett grundvattenmagasin som också är drickvattentäkt. Därför ville kommunen leda om dagvattnet så att det istället rinner till Verkaån. Kommunen hade i underarbetet till en av detaljplanerna skrivit att en utbyggnad av området riskerar att påverka Verkaån så att miljö kvalitetsnormerna (MKN) inte uppfylls. Länsstyrelsen i Stockholms län sa då att de ville se en helhetsbedömning från kommunen som



visar hur den samlade påverkan av alla exploateringen i området kommer att påverka Verkaån.

Kommunen tillsatte en grupp för att jobba med frågan. Till gruppen knöts en referensgrupp med representanter från vattenmyndighet, norrvatten (som har intresse av grundvattentäkten) och både plan- och miljösidan på länsstyrelsen. Kommunen tog också in konsulter för att räkna på föroreningsbelastningen på Verkaån, intervjuat exploatörer och följt upp vilka åtgärder som vidtagits i de redan bebyggda områdena.

Katarina berättade att kommunen ville ha en noggrannare statusklassning av Verkaån. Dagens status bygger endast på data från sjön Fysingen, som är väldigt speciell, enligt Katarina. En stor diskussionsfråga har varit vilken sorts förändring som är acceptabel i vattendraget. Kommunen har diskuterat detta med länsstyrelsen och fått svaret att det är okej med en försämring av halter i vattendraget, så länge det inte leder till att vattendraget får en annan klassning. Kommunen har också försökt argumentera för att exploateringarna är samhällsekonomiskt strategiska med placering nära Arlanda och Stockholm i ett område med väl utbyggd infrastruktur. På det har Vattenmyndigheten svarat att exploatering inte får ske på bekostnad av MKN.

Kommunen har tittat på tre olika scenarier, ett där ingen mer exploatering sker, ett med begränsad exploatering och ett där flera ytterligare områden exploateras. Konsultutredningen visade att redan idag har taket för fosforbelastning nåtts. Det innebär att om kommunen vill gå vidare med mer exploatering krävs åtgärder som reducerar 40-60% av fosfor från dagvattnet som bildas i området (både de befintliga och de nya). För utsläpp av metaller finns det fortfarande ett litet utrymme till belastningsökning, men inte så stort att scenariot med mest exploatering kan genomföras utan åtgärder. Politikerna i kommunen vill exploatera mycket och då kommer det att krävas stora åtgärder för att inte Verkaåns status ska försämrats.

Kommunen har presenterat för länsstyrelsen sin samlade syn på hur fortsatta exploateringar kommer att påverka Verkaån. Länsstyrelsen har frågat om kommunen själva tror på den slutsats som de har dragit. Kommunens svar är ja och med det har länsstyrelsen varit nöjda. Nu jobbar kommunen vidare med frågan om att avsätta mark både för att klara behovet av rening av dagvatten idag och i framtiden. De funderar också på vad som kan göras i befintliga områden. Andra frågor som kommunen jobbar mer aktivt med nu är att tydliggöra ansvarsfördelning, ställa krav utifrån miljöbalken och jobba mer med tillsyn samt att se till att dagvattenanläggningar sköts på ett bra sätt. Kommunen har också skärpt kraven på dagvattenutredningar för få in bra underlag. Det pågår även diskussioner om dagvattnet kan ledas till en recipient ännu längre bort än Verkaån.

## **Stigande vatten –hur påverkar det kommunernas planering?**

### **Del 1: handbok**

Maja Ivarsson, arkitekt på Okidoki arkitekter

FN:s klimatpanel kom med sin senare rapport den 27 sept, i den bekräftas att klimatet förändras, berättade Maja. Principerna för förändringen är de samma som presenterats tidigare, tex att det kommer att regna mer och att regnen blir kraftigare. Det behövs politiska



åtgärder för att vi ska minska klimatpåverkan. Dessutom behövs det åtgärder för att vi ska anpassa oss efter de klimatförändringar som redan är ett faktum.

Maja har jobbat på uppdrag av länsstyrelsen i Västra Götaland med att ta fram en handbok om anpassning till stigande vatten. De 62 kommunerna som finns runt Vänern utgjorde målgruppen. Handboken innehåller en arbetsmetod med fem steg för hur kommunen kan jobba med problemen med stigande vatten. Som komplement till handboken finns också ett antal faktablad med alla siffror om hur mycket nivåerna förväntas stiga och den typen av uppgifter. Det innebär att när nya klimatscenarier kommer räcker det med att uppdatera faktabladen, medan handboken står sig.

Det första steget i arbetsmetoden är riskbedömning. Det innebär bl.a. att man identifiera olika översämningstyper. Maja poängterade att det här är viktigt för det handlar om så olika tidsperspektiv beroende på vad det är som svämmar över. Om det är ett vattendrag kanske det handlar om några dagar med förhöjda vattennivåer, om det är Vänern så rör det sig kanske om ett helt år. Det här innebär helt olika konsekvenser och det är viktigt att ta hänsyn till vid planering, sa Maja. Steg två handlar om markanvändning och steg tre och fyra om riskreducering.

Läs mer om de olika stegen direkt i handboken, som finns att [ladda ner här](#).

Maja menade att vi i Sverige har det ganska bra, jämför med t.ex. Tyskland där vattennivån i Rehn kan variera med 10-12 meter. Där, liksom på platser med stora nivåskillnader mellan ebb och flod, jobbar man mycket med mångfunktionella ytor. Där finns mycket inspiration att hämta tyckte Maja.

## **Stigande vatten –hur påverkar det kommunernas planering?**

### **Del 2: kommunexempel**

Lynn Joel, planerare i Uddevalla kommun

Lynn berättade att Uddevalla kommun har 27 mil kuststräcka. Själva staden ligger ganska långt in i en vik och påverkas både av havets nivå och av Bäveån som rinner genom de centrala delarna av staden och möter havet vid hamnen. Lynn jobbar med kommunens översiktsplan och hon berättar om ett gammalt industriområde vid hamnen som det finns krafter som vill exploatera och göra bostäder av. Området låg tidigare under havsnivån, men fylldes ut för att ge plats åt industrier. Marken är troligen förorenad och Lynn har fått uppgift om att marknivån sjunker med ungefär två centimeter per år. Idag är delar av området avstängt eftersom det uppstått sättningar och ras som gör det farligt att vistas där. Området drabbas också årligen av översvämningar som normalt varar några timmar. År 1981 var den senaste större översvämningen och då stod vattennivån 1,7 meter över normalt och hela det aktuella området låg under vatten. I översiktsplanen kommer Lynn att föreslå att



området används till att göra en park, som byggs så att den tål att översvämmas ibland. Förslaget går mot den politiska viljan om att kommunen ska växa och dessutom erbjuda vattennära boende.

Uddevalla kommun har jobbat med handboken för stigande vatten och bl.a. tagit fram kartor som visar vattennivåer för olika scenarier. Länsstyrelsen vill att kommunen ska planera med ett hundraårsperspektiv. Det tycker kommunen är ett för stort steg, och förslår att det delas upp i flera mindre steg. Idag pågår planering för att göra åtgärder i befintliga områden, tanken är sedan att kunna bygga nytt med samma typer av åtgärder. Lynn berättar att hon har stöd för att jobba med lösningar för befintliga områden eftersom länsstyrelsen idag säger nej till alla detaljplaner som berör områden som ligger under nivån för hundraårsflöden. Länsstyrelsen kräver att kommunen ska visa att de ha en seriös lösning på översvämningsproblemen innan de kommer godkänna några detaljplaner.

För att få förslag på vilka åtgärder som kan göras för att skydda befintlig bebyggelse från översvämnings i centrala Uppdevalla beställde kommunen en konstultutredning. Konsulterna presenterade två alternativ: bygga vallar längs ån inne i staden eller göra en sluss och bygga vallar mot havet. Kommunen har funderat på dess förslag i snart två år. Lynn kommer att föreslå att kommunen satsat på vallar inne i staden. Det finns monteringsbara barriärer som skulle kunna fungera bra. Det bygger på att kommunen vet i förväg när en översvämning kommer att ske och hinner montera barriärerna. När vattnet sjunkit tillbaka får barriärerna monteras ner igen. För att åtgärden ska fungera krävs också att kommunen bygger pumpstationer så att vatten från ån inte kommer via dagvattenledningarna under barriärerna. Allt detta ingår i kommunens översvämningsstrategi, som också kommer att ingå i översiktplanen.